

Dunianto

por newtrala kaj facila komunikado
inter homoj de diversaj duni-partoj

Kurso de Dunianto por esperantistoj

Dunianto estas lingvo kun gramatiko preskaŭ identa al tiu de Esperanto kaj kun multaj vortoj el ne-eŭropaj lingvoj, kiuj igas Dunianton vere neŭtrala por homoj el diversaj mondopartoj. Aldone al la gramatiko ankaŭ multaj radikoj estas similaj al Esperantaj radikoj. Pro tio esperantistoj povas rapide progresi en la lernado de Dunianto per legado de duniantaj tekstoj, en kiuj al ĉiu vorto, kiu malsimilas al la koncerna Esperanta vorto, estas aldonata Esperanta traduko, kiam ĝi aperas unuafoje en la teksto. Do ĉi tiu Dunianto-kurso por esperantistoj uzas ĉefe ĉi tiun metodon.

En la lernado de Dunianto vi povas aldone al ĉi tiu kurso konsulti la [vortaron de Dunianto](#).

Kiel subteno por la lernado de duniantaj vortoj ekzistas krome la paĝo [Dunianto per bildoj](#).

Dum la kurso vi iom post iom lernos la duniantajn sufiksojn, kiuj ne ekzistas en Esperanto, kaj la malmultajn aliajn diferencojn inter la dunianta kaj la Esperanta vortfara sistemo. Ekzistas ankaŭ [aparta paĝo](#), kiu donas superrigardon pri ĉiuj ĉi vortfaraj diferencoj. Krome ekzistas paĝo kun detalaj klarigoj pri la [ne-Esperantaj sufiksoj de Dunianto](#).

Por homoj, kiuj volas pli bone kompreni la principojn aplikatajn ĉe la kreado de duniantaj radikoj, krome legindas [ĉi tiu paĝo](#).

Unua leciono – Dunianto

Antaŭ ol legi la unuan tekston por ekzerciĝi pri Dunianto, vi lernu kelkajn aferojn pri la prononco de Dunianto kaj pri la maniero, laŭ kiu vortoj povas esti transprenataj el Esperanto al Dunianto.

Dunianto ne havas literojn kun supersignoj. Jen la prononco-reguloj de Dunianto:

“c” estas prononcata kiel la Esperanta “ĉ”.

“j” estas prononcata kiel la Esperanta “ĵ”.

“y” estas prononcata kiel la Esperanta “j”.

“w” estas prononcata kiel la Esperanta “ŭ”, sed povas ankaŭ esti en la komenco de vorto.

Ĉiuj aliaj literoj estas prononcataj kiel en Esperanto.

Ĉe duniantaj vortoj, kiuj estis rekte transprenitaj el Esperanto, la Esperantaj “c”, “ĉ” kaj “ŝ” kutime iĝas “c” en Dunianto kaj la Esperantaj “ĝ” kaj “ĵ” iĝas “j” en Dunianto. Jen ekzemploj:

La dunianta vorto por “decidi” estas ankaŭ “decidi”, sed ĝi prononciĝas kiel “deŝidi”.

La dunianta vorto por “ĉefa” estas “cefa”.

La dunianta vorto por “fiŝo” estas prononcata kiel en Esperanto, sed literumata kiel “fico”.

En Dunianto la sufikso “-iĝi” estas “-iji”, prononcata kiel “-iĵi”.

En Dunianto la sufikso “-aĵo” estas prononcata same kiel en Esperanto, sed literumata kiel “-ajo”.

Kelkfoje la Esperanta “v” iĝas “w” en Dunianto, ekzemple “kvar” kaj “vorto”. Ĉi tiu modifo tamen estas aplikata nur al vortoj, ĉe kiuj la deveno de la vorto subtenas ĉi tiun modifon.

Konforme kun la prononco-reguloj, la Esperantaj “j” kaj “ŭ” kompreneble iĝas “y” kaj “w” ĉe la rekta transpreno al Dunianto.

Nun vi estas preta por legi ekzercan dialogo-tekston en Dunianto.

Ekzerca dialogo-teksto

Agus kay Mia renkontijas ce dunianta kunvenugo (kongreso).

Agus: Salomon (Saluton/Pacon)! Mi nomijas Agus. Kiel vi nomijas?

Mia: Salomon, Agus! Mi estas Mia. De kie vi venas?

Agus: Mi venas el malgranda caro (urbo) en Indonezio. Mi domimas (loĝas) tie de kiam mi estis ege (tre) eta tiflo (infano). Kay vi?

Mia: Mi ante (nun) domimas en Berno, la cef-caro de Swiso, dan (sed) mi venas el Brazilo. Kio estas via

karo (laboro)?

Agus: Mi karas kiel lernigisto (instruisto). Mi ege ayas (ŝatas) lernigi tiflojn. Kay kio hus (pri) vi?

Mia: Mi karas kiel inĝeniero. Mi ayas solvi malbonomojn (problemojn) kay krei novajn aĵojn.

Agus: Tio awdomas (sonas) interesa! Kiel okazis, ke vi iĝis inĝeniero?

Mia: Mi uje (jam) kiel tiflo interesigis hus fiziko kay krome aydan (ankaŭ) ayis matematikon. Boy (Pro) tio mi uje jalde (frue) decidis, ke mi volas studi inĝenieradon nac (post) la lernejo.

Agus: Hal (Ĉu) vi tion decidis can (antaŭ) aw nac via des-tri-neniĵo (13-jariĝo)?

Mia: Mi ne tute bone memoras, dan eblege (verŝajne) uje can mia des-tri-neniĵo.

Agus: Hal vi havas sadojn (gefratojn)?

Mia: Mi havas go (unu) sadinon kay du sadicojn. Mia sadino aydan estas je (ĉi tie) ce la dunianta kunvenugo. U (Ri/Ŝi/Li) nomijas Lara. Kiom de sadoj havas vi?

Agus: Mi estas sola ido (gefilo), do mi havas neniujn sadojn. Dan mi havas multajn oysadidojn (gekuzojn).

Mia: Interese! Hal ili aydan domimas en Indonezio?

Agus: Yes, jigaj (kelkaj) en la sama caro kiel mi, hokaj (aliaj) en la cef-caro Jakarto. Hal vi havas iujn sukomojn (ŝatokupojn)?

Mia: Yes, miay sukomoj estas foti naturon kay lerni novajn bacojn (lingvojn).

Agus: Kiuajn bacojn vi pesas (parolas)?

Mia: Mi pesas la portugalan, inglan (anglan), swahilan, germanan, swisgermanan, Esperanton kay Dunianton, kay havas bazajn konojn hus jigaj hokaj bacoj. Kiuajn bacojn vi pesas?

Agus: Mi pesas dake (nur) la indonezian, inglan kay Dunianton, dan mi ayus iam lerni la hindian kay spanan (hispanan).

Mia: Kiuajn sukomojn vi havas?

Agus: Mi ayas doci (legi) kitabojn (librojn) hus historio, bacilmo (lingvoscienco) kay vivilmo (biologio). Hal vi aydan ayas doci?

Mia: Yes, mi multe docas kitabojn hus hokaj kulturoj. Hal vi havas alian sukomon krom doci?

Agus: Yes, mi ayas daimi (vojaĝi). Hal vi marege (ofte) daimas?

Mia: Ne tiel marege kiel mi volus. Mi esperas pli multe daimi en la onto (estonteco). Hal vi uje vizitis multajn guojn (landojn)?

Agus: Yes, mi ayas konimi (esplori) novajn kulturojn kay renkonti diversajn homojn.

Mia: En kiuj guoj vi uje estis?

Agus: Entute eblege uje en pli hon (ol) dudes guoy. Selam (Dum) la intay (pasintaj) du nenoy (jaroj) mi estis en Malayzio, Tayo, Indio (Barato), Brito, Franco kay Germano.

Mia: Ho, mi aydan ayus daimi al ciuy jetiuj (ĉi tiuj) guoy. Espereble mi iam sakos (povos) viziti jigayn el ili. Kiuyn hokayn sukomoyn vi havas?

Agus: Mi ege ayas biseli (kui) diversayn yamajojn (manĝaĵojn). Hal vi aydan ayas biseli?

Mia: Mi ne sakas ege bone biseli, dan mi tovolas (provas) lerni. Mi ayas tovolugi (eksperimenti) kun novay receptoy.

Agus: Tio estas bona maniero lerni! Eble iam nanu (ni) sakos kune biseli.

Mia: Tio estus joyigeja (amuza)! Mi vole (volonte) lernus de vi.

Dua leciono – Dunianto

Kiel vi jam povis sperti ĉe la ekzerca dialogo-teksto el la unua leciono, la gramatiko de Dunianto estas preskaŭ identa al tiu de Esperanto. Fakte la diferencoj koncernas preskaŭ nur la vortfaradon, krom la detaloj klarigitaj en la sekva alineo.

En Dunianto ne ekzistas distingo inter “da” kaj “de”. Oni simple uzas “de” por ambaŭ funkcioj. Krome en Dunianto ne ekzistas senkialaj limigoj pri la uzo de prepozicioj antaŭ infinitivoj aŭ subfrazoj. Do oni povas diri “Ni pesis pri lerni bacoyn” (‘Ni parolis pri lerni lingvojn’). Kaj oni povas uzi “boy ke” (‘pro ke’) por esprimi la signifon de la Esperanta “ĉar” sen meti “tio” inter “pro” kaj “ke”.

En Dunianto la esprimado de sekso estas ĉiam libervola kaj funkcias en tute simetria maniero. Ekzemplo estas la vorto “sado” (‘frato aŭ fratino de ia ajn sekso’), de kiu eblas derivi “sadino” (‘fratino’) kaj “sadico” (‘frato’). Simile la ununombra pronomo por paroli pri persono normale estas “u” (‘ri’/‘ŝi’/‘li’). Se necesas, eblas pliprecizigi tiun pronomon uzante la formojn “inu” (‘ŝi’) kaj “icu” (‘li’), sed oni normale ne faras tion, ĉar tio normale ne necesas.

En Dunianto pli da vortoj ol en Esperanto estas kreitaj per kunmetado de pli bazaj vortoj, do en Dunianto eblas esprimi pli per la sama kvanto de radikoj. Por ĉi tiu celo Dunianto havas pli da afiksoj ol Esperanto. Ekzemplo estas la sufikso “-ilm-”, kiu signifas ‘scienco’/‘fako’ kaj estas uzata por nomoj de diversaj sciencoj, ekzemple “vivilmo” (‘biologio’), “plantilmo” (‘botaniko’) kaj “diilmo” (‘teologio’). Plia ekzemplo estas la sufikso “-ug-”, kiu esprimas pli gravan, pli formalan aŭ pli severan version de io, ekzemple “kunvenugo” (‘kongreso’), “havugi” (‘posedi’), “dirugi” (‘deklari’) kaj “tovolugi” (‘eksperimenti’), derivita de “tovoli” (‘provi’).

Krome ekzistas en Dunianto multaj vortoj formitaj en simila maniero kiel la vortoj formitaj kun “-um-” en Esperanto. Temas do pri vortoj, kies preciza signifo devas esti aparte lernita, sed kiuj espereble estas pli facile memoreblaj ol tute apartaj radikoj. Por distingi diversajn manierojn formi tiajn vortojn, Dunianto havas kvin malsamajn sufiksojn: “-oc-”, “-ej-”, “-im-”, “-am-” kaj “-om-”.

“-oc-” estas uzata por esprimi signifon similan al la signifo de la antaŭa radiko. Jen kelkaj ekzemploj de vortoj kun “-oc-”:

“vidoci” (‘rigardi’), derivita de “vidi”

“awdoci” (‘aŭskulti’), derivita de “awdi”

“manoco” (‘brako’), derivita de “mano”

“futoco” (‘kruro’), derivita de “futo” (‘piedo’)

“arboco” (‘arbusto’), derivita de “arbo”

“barfoco” (‘neĝo’), derivita de “barfo” (‘glacio’)

“fontoco” (‘fontano’), derivita de “fonto”

“helpoci” (‘subteni’), derivita de “helpi”

“jicoci” (‘konscii’), derivita de “jici” (‘scii’)

La sufikso “-ej-” funkcias simile kiel “-oc-”, sed ĉiam rilatas al la kunmetaĵo de la du antaŭaj elementoj anstataŭ nur al la tuj antaŭa elemento. Ekzemple, ĉe la jam lernita vorto “joyigeji” (‘amuzi’), “-ej-” modifas la signifon de la verbo “joy-ig-i” (‘ĝojigi’).

La sufikso “-im-” esprimas iun agon (aŭ ĝenerale verbecan signifon) kun ia rilato al tio antaŭ ĝi, sed ĉe kiu ne taŭgas “-ig-” aŭ “-ij-” (‘-iĝ-’) kaj krome la rilato ne estas sufiĉe rekta por pravigi simplan verbigon per “-i” sen sufikso. Jen la jam lernitaj vortoj kun “-im-”:

“domimi” (‘loĝi’), derivita de “domo”

“daimi” (‘vojaĝi’), derivita de “dao” (‘vojo’)

“konimi” (‘esplori’), derivita de “koni”

La sufikso “-am-” esprimas iun econ (aŭ ĝenerale adjektivecan aŭ adverbegan signifon) kun ia rilato al tio antaŭ ĝi, sed kiu ne estas sufiĉe rekte rilata por pravigi adjektivigon per simpla “-a” aŭ per “-esa” (‘-eca’). Jen kelkaj ekzemploj de vortoj kun “-am-”:

“lumama” (‘hela’), derivita de “lumo”

“sukrama” (‘dolĉa’), derivita de “sukro” (‘sukero’)

“katama” (‘akra’), derivita de “kati” (‘tranĉi’)

La sufikso “-om-” esprimas signifon kun rilato al tio antaŭ ĝi, sed ĉe kiu ne eblas uzi iun pli specifan sufikson. Jen la jam lernitaj vortoj kun “-om-”:

“malbonomo” (‘problemo’), derivita de “malbona”

“awdomo” (‘sono’), derivita de “awdi” (analoga derivaĵo ankaŭ eblas ĉe aliaj perceptaj verboj, ekzemple

“vidomo” (‘aspekto’) derivita de “vidi” kaj “mencomo” (‘odoro’) derivita de “menci” (‘flari’))

“sukomo” (‘ŝatokupo’), derivita de “suki” (‘plezuriĝi’)

En Dunianto landnomoj neniam estas derivitaj de popolnomoj, do normale estas memstaraj substantivoj. Tial la jam lernitaj vortoj “Franco”, “Germano”, “Swiso”, “Brito” kaj “Tayo” estas landnomoj kaj ne nomoj de landanoj aŭ gentanoj. Por nomi la koncernajn landanojn aŭ gentanojn oni povas uzi la sufikson “-an-” (“francano”, “germanano” ktp), aŭ – se oni volas aparte emfazi gentanecon kontraste al landaneco – la sufikson “-ul-” (“franculo”, “germanulo” ktp).

Simile kiel en Esperanto, lingvonomoj estas ĝenerale esprimataj per adjektivoj: “la franca”, “la indonezia”, “la portugala” ktp. Nur planlingvoj havas substantivajn nomojn, ekzemple “Dunianto” kaj “Esperanto”. Ĉe adjektivaj lingvonomoj, estas subkomprenata la vorto “baco” (‘lingvo’), kiu okaze de malklareco ankaŭ

povas esti eksplacitigita. La adjektivo ĉiam deriviĝas de nomo por lando aŭ regiono. En la maloftaj okazoj de lingvo, kies nomo alilingve ne rilatas al la nomo uzataj por la lando aŭ regiono kun historia rilato al la lingvo, la koncerna substantivo en Dunianto tamen havas la signifon ‘la regiono, en kiu tiu lingvo tradicie hejmas’. Do ekzemple la dunianta vorto “Hindio” nomas tiujn partojn de Barato, en kiu la india lingvo tradicie estas la superrega lingvo, kaj “Swahilo” nomas la tradicie svahilingvajn regionojn de la orient-afrika marbordo. Ni daŭrigu per lego-ekzerco.

La parkoco (ĝardeno) de Val

Mi estas nova en la caro. Mi ne konas iun ayn. Dan nuya (maljuna) balgino (virino) domimas comene (flanke) de mi. Ua nomo estas Val. U geas (donas) al mi grandan lukuyon (skatolon) de sabzoy (legomoj).

U egijejas (kreskigas) ilin en parkoco comene de la futtafeyo (trotuaro). Estas karotoy, tomatoy, fazeoloy kay wendoy (pizoj). Ili estas la maf (plej) bonay sabzoy, kiuy n mi iam ayn yamis (manĝis). Val aydan domimas sola. Dan u kwasas (ŝajnas) koca (feliĉa) en sia parkoco. U ayugas (amas) tiuy n plantoy n. Marmare (Fojfoje), mi sakas awdi un pesi al ili. Eble tial ili egijejas (kreskas) tiel granday.

Iun dinon (tagon), mi cesas vidi Val en la parkoco. Mi vidas homoy n yui (preni) multay n lukuyoy n el ua domoco (hejmo). Cawacoy (Herbaĉoj) egijejas en ua parkoco. La tero estas sensuya (senakva, seka). La plantoy vidomas (aspektas) maljoyay. Val eblege malvivijis (mortis).

Do mi elrutas (eltiras) la cawacoy n. Mi suyas (akvumas) la parkocon. Mi hatame (eĉ) pesas al la plantoy.

Nace (Poste) familio traslokijas comenen de mi. Ili estas novay en la caro. Ili ne konas iun ayn. Kay mi geas al ili grandan lukuyon de sabzoy el la parkoco de Val.

CC BY 4.0 – Anglalingva originalo de Shantel Ivits (<https://opentextbc.ca/abealfreader1/chapter/vals-garden>), duniantigo de Marcos Cramer

Tria leciono – Dunianto

En Dunianto oni povas kompare al Esperanto esprimi pli multe per la sama kvanto da lernitaj radikoj, ĉar Dunianto pli multe ol Esperanto uzas kunmetaĵojn. Tio estas realigita interalie per kelkaj aldonaj sufiksoj, kiel la jam lernitaj “-ilm-”, “-ug-”, “-oc-”, “-ej-”, “-im-”, “-am-” kaj “-om-”, sed krome ankaŭ per pli fleksebla kaj pli grandskala uzado de la vortfaraj principoj, kiujn ĝi transprenis el Esperanto. Ankaŭ por tio vi jam vidis kelkajn ekzemplojn, kiujn mi ŝatus pliklarigi:

La Esperanta “instrui” iĝas “lernigi” en Dunianto, kiel en la jam lernita vorto “lernigisto”.

La Esperanta “verŝajne” iĝas “eblege” en Dunianto. Simile la Esperanta “malverŝajne” iĝas “eblete” en Dunianto.

La Esperanta “apud” estas duniantigata per la esprimo “comene de”, laŭvorte “flanke de”.

La Esperanta “skatolo” iĝas “lukuyo” en Dunianto, kio laŭvorte signifas “fermitujo”, ĉar kontraste al aliaj specoj de ujoj skatoloj ĉiam estas fermeblaj.

La Esperanta “trotuaro” iĝas “futtafeyo” en Dunianto, laŭvorte “piedirejo”.

La Esperanta “morti” iĝas “malviviji” en Dunianto.

La Esperanta “seka” iĝas “sensuya” en Dunianto, laŭvorte “senakva” aŭ “senlikva”. Kiel memstara vorto, “suyo” havas la specifan signifon ‘akvo’, de kiu ankaŭ deriviĝas la jam lernita vorto “suyi” (‘akvumi’). Sed en kunmetaĵoj “suy/” ofte alprenas la pli vastan signifon ‘likvo’. Por klare esprimi la signifon ‘likvo’ krome ekzistas “suy/oc/o”.

Krome en la teksto fine de la antaŭa ĉapitro vi povis vidi kelkajn pliajn kunmetaĵojn kun la jam lernitaj sufiksoj “-ug-”, “-oc-”, “-ej-”, kaj “-am-”.

“ayugi” (‘ami’), derivita de “ayi” (‘ŝati’) per la sufikso “-ug-”, ĉar amado estas io simila al ŝatado, sed pli grava kaj intensa

“parkoco” (‘ĝardeno’), derivita de la similsignifa “parko”

“domoco” (‘hejmo’), derivita de la similsignifa “domo”

“egijeji” (‘kreski’), derivita de la similsignifa “egiji” (‘egiĝi’, ‘grandiĝi’)

“egigeji” (‘kreskigi’), derivita de la similsignifa “egigi” (‘grandigi’)

“hatame” (‘eĉ’), derivita de “hat” (‘ĝis’), ĉar multaj lingvoj uzas la saman esprimon por “eĉ” kiel por “ĝis”, interalie la ĉefaj fontlingvoj de la dunianta “hat” (la araba “حتى” (ḥattā), la svahila “hata”, la hispana “hasta” kaj la portugala “até”).

En Dunianto estas kelkaj malo-paroj, kiuj ne estas esprimitaj per “mal-”, sed per inversigo (retroskribo) de la literoj en la radiko. Du el tiuj vi jam renkontis:

“can” signifas ‘antaŭ’, “nac” signifas ‘post’ aŭ ‘malantaŭ’ (antaŭe renkontita en la formo “nace” (‘poste’)).

“yuna” signifas “juna”, “nuya” signifas “maljuna” (oni kompreneble retroskribas nur tion, kio venas antaŭ la finaĵo)

Ĝenerale eblas en Dunianto uzi “mal-” same kiel en Esperanto, do ĉi tiaj malo-paroj formitaj per retroskribo estas uzataj nur escepte, ĉefe por ŝpari silabon ĉe kelkaj tre oftaj elementoj kiel “can” kaj “nac” kaj por eviti, ke unu el du simetriaĵoj devas esti konsiderata pli baza. Ekzemple oni foje kritikis, ke en Esperanto “maljuna” kaj “maldekstra” estas derivitaj de “juna” kaj “dekstra”, kvazaŭ “maljuna” kaj “maldekstra” estus iel negativaj kaj “juna” kaj “dekstra” iel pozitivaj. Por eviti tion, Dunianto uzas malo-paron formitan per retroskribo:

“edama” (‘maldekstra’) – “madea” (‘dekstra’)

“sudo” – “duso” (‘nordo’)

“garibo” (‘okcidento’) – “birago” (‘oriento’)

“kala” (‘nigra’) – “laka” (‘blanka’)

“kula” (‘malfermita’) – “luka” (‘fermita’)

Ni krome lernu pri plia dunianta sufikso, kiu ne ekzistas en Esperanto, nome “-aly-”, uzata por formi nomojn de materialoj:

“arbalyo” (‘ligno’)

“bealyo” (‘lano’), derivita de “beo” (‘ŝafo’)

“zunalyo” (‘mielo’), derivita de “zuno” (‘abelo’)

“cawalyo” (‘fojno’), derivita de “cawo” (‘herbo’)

“makalyo” (‘ŝtofo’), derivita de “maki” (‘surhavi (vestaĵon)’)

“cuogalyo” (‘ledo’), derivita de “cuogo” (‘haŭto’)

“likalyo” (‘papero’), derivita de “liki” (‘skribi’)

La dunianta sufikso “-es-” havas la signifon de la Esperanta “-ec-”. Krome ekzistas similsignifa sufikso “-ud-”, kiu malsame ol “-es-” estas uzata por neŭtrale paroli pri skalo, dum “-es-” estas uzata por paroli pri unu fino de iu skalo. Ekzemple “garma” signifas “varma”, “garmeso” signifas “varmeco”, kaj “garmudo” signifas “temperaturo”. Pliaj ekzemploj estas “nuyudo” (‘aĝo’), “teludo” (‘distanco’) kaj “ebludo” (‘verŝajneco’, ‘probableco’), derivitaj de “nuya” (‘maljuna’), “tela” (‘malproksima’) kaj “ebla” (memoru, ke “eblega” signifas ‘verŝajna’ kaj “ebleta” signifas ‘malverŝajna’).

Ni daŭrigu per lego-ekzerco.

Disvastigu la Worton: Prazokay (Indiĝenaj) Bacoy en Brita Kolumbio

La regiono, kiun nanu (ni) ante (nun) nomas Brita Kolumbio, estas domoco (hejmo) al pli de prazokay bacoy hon iu ayn hoka parto de Kanado. Cut (Ĉirkaŭ) trides du prazokay bacoy estas pesatay tie. Dan multay el jetiuy bacoy estas en risko de maljeimo (malapero).

Eksemple, ante estas malpli hon des homoy, kiuy sakas pesi la bacon de la Skwomeca zoko (popolo/etno/gento/nacio). La mafmulto (plejmulto) de la pesantoy estas pli hon cicdes-pen-nenay (65-jaraj). Dan estas yuna dudes-kwar-nena balgico (viro) nomata Khelsilem Rivers, kiu lernis Skwomecon kay pasigas multon de sia tempo karante por havoci (teni) jin vivanta. U domimas en domo kun hokay yunuloy, kiuy volas pesi sian adatocan (tradician) bacon ciudine (ĉiutage).

Kial baco estas tiel muhima (grava)? Baco estas kiel nanu (ni) praktikas nanuan kulturon. Ji estas kiel nanu kunhavigas nanuayn kataoyn (rakontojn), nanuayn laloyn (kantojn), nanuan historion kay nanuayn lernigoy (instruojn). Ji estas parto de nanua memoceso (identeco). Ji ligas nanun al nanua familio, kiu venis can nanu. Jici (Scii) nanuan bacon helpas nanun esti sanay en fikruyo (menso), badano (korpo) kay ruho (animo/spirito).

Kial prazokay bacoy estas en risko de maljeimo? Kiam lakuloy (blankuloj) venis al Kanado, ili fikris (pensis), ke ili estas pli bonay hon prazokoy (indiĝenaj popoloj). Ili fikris, ke prazokay homoy bicus (devus) esti tute kiel lakuloy. Do ili igis la praktikadon de prazoka kulturo kontraŭkanuna (kontraŭleĝa). Nifde (Ekde) la kilo-tamsa-tamdesay (1880-aj) nenoy hat la kilo-nawsa-nawdesay (1990-aj) nenoy, prazokay tifloy (infanoj) estis forigitay de siay familioy kay senditaj al domimlerneroy. En jetiuy lerneroy, oni malizinis (malpermesis) al ili pesi sian bacon. Fa (Se) ili zuus (farus) tion, ili estus punatay. Ante kiel plengranduloy (plenkreskuloj), multay forgesis sian bacon aw ne gamas (sentas) sin ancenay (sekuraj) pesante jin. Iuy bacoy estas nomatay “sumnantay” (dormantaj), boy ke ne restas iu, kiu sakas pesi ilin. Jedine (Hodiaŭ), mafmulto de homoy en Brita Kolumbio vidas, ke tio, kio okazis, estis rasisma kay malsaha (malĝusta).

Khelsilem honimas (komparas) jetiun historion al tio, kio okazas kiam arbaro estas hayugita (detruita) de agno (fajro). Goe (Unue), la floroy revenos. Nace (Poste) revenos la cawo (herbo) kay hokay cawesay (herbecaj) plantoy. Nace egijejos (kreskos) la arbocoy (arbustoj) kun kay sen beroy. Nacime (Sekve), la nam-arbalyay (mol-lignaj) arboj revenos. Fine, la malnam-arbalyay arboj revenos. Ante la malnam-arbalya arbaro renovigos sin mem. Ciu fazoco (etapo) zuis daon (vojon) por la nacima fazoco. Khelsilem esperas krei la naciman alaon (ondon) de Skwomec-uloy por ke ili estu kiel tiu malnam-arbalya arbaro. U fondas lernejon nomatan Skwomeca Baca Akademio.

Kiel Khelsilem, prazokoy en la tuta Brita Kolumbio karas por savi siayn bacoyn. Estas prazokbacay programoy por canlerneray bacoy. Estas tendaroy, kie prazokay tifloy lernas zui ciudinayn karomoy (taskojn) tew (laŭ) la maniero, kiel iliy familioy zuis ilin selam kilooy (miloj) de nenoy.

Estas programoy por plengranduloy pasigi tempon kun plinuyuloy (pliaĝuloj), kiuy jicas sian prazokan bacon.

Aydan loweuloy (setlantoj) sakas helpi. Loweuloy estas homoy, kiuy traslokijis al Brita Kolumbio el hokay lokoy. Loweuloy sakas awdoci (aŭskulti) homoy pesantayn siayn bacoyn. Loweuloy sakas lerni ion hus la prazoka tero, kie ili domimas. Loweuloy aydan sakas cadi (trovi) manieroyn helpoci (subteni) la lernadon de

prazokay bacoy en sia regiono.

Nanu ne sakas relikugi (reverki) la inton. Dan nanu sakas kari por resanigo.

CC BY 4.0 – Anglalingva originalo de Shantel Ivits (<https://opentextbc.ca/abealfreader3/chapter/spread-the-word-first-nations-languages-in-bc>), duniantigo de Marcos Cramer

Kvara leciono – Dunianto

Ni lernu pri du pliaj duniantaj sufiksoj, kiuj ne ekzistas en Esperanto. La sufikso “-eb-” estas uzata por formi la nomojn de dompartoj kaj mebloj:

“sumnebo” (‘lito’), derivita de “sumni” (‘dormi’)

“rakebo” (‘ŝranko’), derivita de “raki” (‘konservi’)

“sidebo” (‘seĝo’)

“plursidebo” (‘benko’), derivita de “pluray sidas”

“plurcucsidebo” (‘sofo’), derivita de “pluray cuce (komforte) sidas”

“agnebo” (‘kamen’), derivita de “agno” (‘fajro’)

“tafebo” (‘koridoro’), derivita de “tafi” (‘iri’), ĉar koridoro taŭgas por iri al diversaj dompartoj.

“kulebo” (‘pordo’), derivita de “kula” (‘malfermita’), ĉar la funkcio de la pordo konsistas en tio, ke oni povas ĝin malfermi kaj fermi, kaj oni uzas ĝin (trairas ĝin) en malfermita stato.

“videbo” (‘fenestro’), derivita de “vidi”, ĉar fenestro utilas interalie por travidi.

“harkebo” (‘meblo’), derivita de “harki” (‘moviĝi’). Notu, ke *ebo* povas esti movebla kiel seĝo aŭ lito aŭ nmovebla kiel koridoro aŭ fenestro, dum la Esperanta “meblo” nomas nur la moveblajn *ebojn*, do la *harkebojn*.

La sufikso “-og-” estas uzata por formi la nomojn de organoj:

“vidogo” (‘okulo’)

“awdogo” (‘orelo’)

“mencogo” (‘nazo’), derivita de “menci” (‘flari’)

“swadogo” (‘lango’), derivita de “swadi” (‘senti guston’)

“cuogo” (‘haŭto’), derivita de “cui” (‘tuŝi’)

“fikrogo” (‘cerbo’), derivita de “fikri” (‘pensi’)

“fluogo” (‘sango’), derivita de “flui”, ĉar sango estas la plej grava fluanta organo.

Tamen ne ĉiuj organo-nomoj estas derivitaj tiel. Por kelkaj ekzistas apartaj radikoj, ekzemple “kapo”, “vayo” (‘buŝo’), “moko” (‘kolo’), “mano” kaj “futo” (‘piedo’). Aliaj estas derivitaj alimaniere, ekzemple “manoco” (‘brako’), “futoco” (‘kruro’), “manocmuto” (‘brak-artiko’, do ‘kubuto’), kaj “futocmuto” (‘krur-artiko’, do ‘genuo’).

Multaj duniantaj nomoj de bestoj baziĝas sur imitado de la sono, kiun la koncerna besto faras:

“miawo” (‘kato’)

“wafo” (‘hundo’)

“uao” (‘lupo’)

“wewo” (‘vulpo’)

“muo” (‘bovo’)

“iao” (‘azeno’)

“hihio” (‘ĉevalo’)

“guro” (‘porko’)

“beo” (‘ŝafo’)

“meko” (‘kapro’)

“pio” (‘birdo’)

“siso” (‘serpento’)

“gluglo” (‘meleagro’)

“koko” (‘koko’)

“korvo” (‘korvo’)

“huhuo” (‘strigo’)

“gagao” (‘ansero’)

“kwako” (‘anaso’)

“krao” (‘rano’)

“zuno” (‘abelo’)

Ĉi tiuj vortoj plejparte estis elektitaj surbaze de komparo de son-imitoj de bestosonoj en diversaj lingvoj. Por nomi la sonon, kiun faras la koncerna besto, oni aldonas la sufikson “-im-”: “Kies wafo wafimas?” (‘Kies hundo bojas?’)

Kompreneble ankaŭ estas multaj bestovortoj, kiuj ne baziĝas sur son-imitoj, ekzemple “fico” (‘fiŝo’), “tigro” kaj “singo” (‘leono’).

Krome ankaŭ pluraj vortoj por agoj, kiuj prototipe ligiĝas al iuj sonoj, estas nomataj per son-imitoj:

“hatcii” (‘terni’)

“hahi” (‘ridi’)

“hiki” (‘singulti’)

“kohi” (‘tusi’)

“ronki”

“rukti”

“pruti” (‘furzi’)

“uayi” (‘oscedi’)

“wawi” (‘miri’)

“wawai” (‘plori’)

“lali” (‘kanti’)

“yami” (‘manĝi’)

“muahi” (‘kisi’)

“toki” (‘frapi’)

Ankaŭ ĉi tiuj vortoj plejparte estis elektitaj surbaze de komparo de son-imitoj en diversaj lingvoj.

Ni daŭrigu per lego-ekzerco.

Cina fablo: La homo, kiu ayugis (amis) suilon (monon) pli hon vivon

En malnovejay (antikvaj) tempoj estis nuya arbalyo-batkatisto (ligno-hakisto), kiu letame (preskaŭ) ciudine tafis al la parvato (monto) por batkatadi (hakadi) arbalyon.

Oni diris, ke tiu nuyulo estis becrakoculo (troŝparulo, avarulo), kiu multomigis (amasigis) sian kulkon (arĝenton) hat ĵi iĵis koro (oro), kay ke u juimis (zorgis) pli hus koro hon hus io ayn hoka en la tuta dunio.

Iun dinon yesena (sovaĝa) tigro lapis (saltis) par (sur) un, kay malboy (malgraŭ) ke u pawis (kuris), u ne sakis eskapi, kay la tigro forportis un en sia vayo (buŝo).

La ido (gefilo) de la arbalyobatkatisto vidis la riskocon (danĝeron) de sia oyo (gepatro) kay pawis por savi un fa eble. U portis longan katilon (tranĉilon), kay boy ke u sakis pawi pli bonake (rapide) hon la tigro, kiu bicis porti homon, u letonte (baldaŭ) alveneĵis (atingis) ilin.

Ua oyo ne estis multe hayocita (vundita), boy ke la tigro havocis un bi (per) uay makajoy (vestaĵoj). Kiam la nuya arbalyobatkatisto vidis sian idon jumba (preta) kuti (piki) la tigron, u kriis en granda alarmo:

“Ne voocigu (difektu) la keccuogon (harhaŭton, felon) de la tigro! Ne voocigu la keccuogon! Fa vi sakas malvivigi un sen kati tekoy (truojn) en uan keccuogon, nanu sakos yuoci (ricevi) multayn kulkayn partocoy (pecojn) por ĵi. Malvivigu un, dan ne katu uan badanon.”

Selam la ido awdocis la zumingigojn (instrukciojn) de sia oyo, la tigro bigle (subite) forpawis en la arbaron, forportante la nuyulon kien la ido ne sakis alveneĵi un, kay u letonte estis malvivigita.

Kay la bila (saĝa) homo, kiu katais (rakontis) jetiun historion, diris: “Ha, la senbayo (sentimo, kuraĝo) de jetiu nuyulo estis malbilesa (stulteco). Ua ayo al suilo estis pli forta hon ua ayo al la vivo mem.”

Klarigoj por daŭrigemuloj – Dunianto

Se vi finis la [kurson de Dunianto](#) kaj volas lerni pli aŭ kontribui al la kresko de nia lingvokomunumo, jen kelkaj ideoj:

Aliĝu al nia [Telegram-grupo](#) por konektiĝi kun aliaj entuziasmuloj, dividi viajn spertojn, kaj ricevi subtenon.

Legu **[duniantajn tekstojn](#)**.

Esploru la vortprovizon de Dunianto en la [vortaro de Dunianto](#).

Legu pri la **[vortfarado en Dunianto](#)** kompare kun Esperanto.

Proponu mankantajn vortojn: Se vi rimarkas, ke vortoj mankas por esprimi ideojn, viaj proponoj estas tre bonvenaj. Ekzistas [paĝo](#), kiu klarigas la principojn aplikatajn ĉe la kreado de duniantaj radikoj.

Komune cerbumu pri antaŭenigo de Dunianto: Kune ni povas krei strategiojn por pliigi ĝian videblecon kaj allogi novajn lernantojn.

Helpu duniantigi pliajn tekstojn: Traduku kaj adaptu tekstojn por riĉigi la haveblan materialon en Dunianto. Ĉe tio povas helpi la [aŭtomata tradukilo](#) por traduki de Esperanto al Dunianto.

Diskutu pri ŝanĝindaj vortoj: Ni daŭre perfektigas la lingvon. Via partopreno en ĉi tiuj diskutoj povas multe helpi.

Ĉiu kontribuo, granda aŭ malgranda, gravas por la evoluo de Dunianto. Ni antaŭĝojas pri via partopreno!